

EN BOK
OM
MÖKLINTA SOCKEN

GUNNAR LARSSON

VÄSTERÅS STADSBIBLIOTEK

Omslagsbild: Möklinta kyrka. Foto Gunnar Larsson.
Från livets början till dess slut, i glädje och i sorg,
i århundraden har kyrkan på åsen varit i
församlingens tjänst.

Karta å främre pärmens insida:

"Copia af en geographisk afritning på sjöar och dammar till Sala
silfverbruk. Författad 1690 in Martio af Oluf Trygg. Renoverad år
1773".

Ängelsbergs bruksarkiv. Nordstjärnans centralarkiv. N.C.A.

Copyright: Gunnar Larsson. Eget förlag 1998

Tryck: Hallvigs Reklam AB, Morgongåva 1998

ISBN 91-630-6398-0.

Kartunderlag: Gula kartan. Copyright Lantmäteriverket. Gävle.
Medgivande 97.0117.

SKOTTPENNGAR. DÖDADE ROVDJUR.

1741 års Förordning angående Rov- och Skadefoglars utdödande" anger noga hur skottpengarna skulle utbetalas. I förordningens 8:de paragraf heter det "Med utdelningssättet av denna vedergällning. förhålles således, att när någon som rovdjur, rov- och skadefåglar skjutit eller fångat, eller deras nästen upphittat och förstört, med rovdjurens skinn samt rov- och skadefåglarnas huvud och ägg uti vederbörande nämnds och socknemäns närvaro, i sockenstugan uppvist, vad och hur mycket han skjutit, fångat eller påhittat, och däröver av dem undfått behörigt bevis, så har han då samma bevis vid Tinget inför vederbörande Häradsrätt, att uppte och undfå vedergällning, vartill han efter föregående paragrafer är berättigad. Börande öronen skäras av skinnen, huvuden sönderhuggas och äggen fördärvas, så snart de i sockenstugan blivit uppviste, på det ingen må vidare kunna till något vedermäle sig av dem betjäna"^{*28}.

Rovdjurens skadegörelse bland tamboskapen var förr mycket omfattande. "Oftast beskatta vargarna lantmannen högre än kronan. . .". Men även vargarnas antal beskattades hårt. Under 1839 dödades i hela riket 555 st, 1849 - 258 st, 1859 - 159 st, 1909 - 25 st.

Under ett år, 1829, dödades av rovdjur följande antal tamboskap i hela riket, 465 hästar, 3 108 nötboskap, 21 608 får, getter och svin^{*29}. Detta var bakgrunden till att skottpengar utbetalades för dödande av rovdjur. Premiemedel för detta erhöles dels av staten, dels av den egna socknen. Uppbördens av de premiemedel som för dödade rovdjur utbetalats fördelades efter matlag, "de som fastighet ägde betalade dubbelt mot den som ingen fastighet ägde". För 1833 uppgick de utbetalade rovdjurspremierna i vår socken till sammanlagt 43 riksdaler, 10 skilling, 8 runstycken.

Under tidsperioden 1853-61 dödades i vår socken följande antal rovdjur, 189 örnar, 136 rävar, 47 hökar, 6 berguvar, 6 varglo, 1 varg, 1 lo, 1 glada. Efter 1861 utbetalades ej längre några skottpengar för varg och lo.

Om den år 1855 avlivade vargen säger sockenstämmoprotokollet följande: "Premier för utom skallgång dödade rovdjur tillerkändes bonden unge Jan Jansson i Valsätra, som företedde skinnen efter en större varg. Gustaf Andersson i Valsätra uppviste skinnen efter tvenne av honom dödade rävar, och blevo i närvaro av Herr Pastor Odelberg och samteliga Valsätra byamän, jämte Kyrkoherden Svederus, öronen avskurne och förstörde på vargskinnen och de tvenne rävarna, och skulle protokollsutdrag härom meddelas."^{*30}

28) Tillhagen C.H. Allmogejakt i Sverige, sid 158.

29) Tillhagen C.H. Allmogejakt i Sverige, sid 127-128.

30) Sockenstämmoprotokoll

ROVDJURS HÄRJNINGAR, SKOTTPENGAR, ROVDJURSSTATISTIK.

År 1880 ansågs att av de matnyttiga djuren så hade älgen de senaste åren ökat i antal, hare och skogsfågel hade däremot minskat. Minskningen tillskrevs "rovdjurs härjningar". Sedan vargen nästan försvunnit i länet och lo, örn och berguv förekom sparsamt, så hade istället räv och duvhök ökat i antal så att de "hotade utdöda det matnyttiga mindre villebrådet, om lämpliga mått och steg mot dem icke vidtagas."^{*36)}

Under femårsperioden 1889-93 utbetalades i socknen skottpengar för sammanlagt 71 rävar à 3 kr, 5 örnar à 3 kr, 241 hökar à 2 kr, 9 uvar à 2 kr och 1510 kråkor à 10 öre.

En topp i rovdjursstatistiken var året 1897 då 20 rävar, 7 örnar, 117 hökar, 5 berguvar och 393 kråkor antecknades i protokollet.^{*37)}

Så sent som år 1920 sköts en stor havsörn som mätte 2 meter mellan vingspetsarna, vid Österbännbäcks herrgård.^{*38)}

VILTILLGÅNG

Enligt 1880 års jaktstadga i Västmanland var jakt på älg tillåten hela september månad. Rådjuret, som då var sällsynt förekommande, var trots det lovligt för jakt från första september till trettioförsta december. Hare, tjäder, orre och järpe från den 10 augusti till 15 februari.^{*39)}

Djur och fåglar indelades fortfarande i två grupper, skadliga och nyttiga. "Träffar någon tillfälligtvis, evar det vara må, skadligt rovdjur, då må han det fälla och behålla"^{*40)}. Synen på sällsynta djur och fåglar var förr en helt annan än nutidens "kärrhökar äro i allmänhet sällsynta hos oss och böra tillvaratagas, emedan de äro mycket eftersökta för naturaliesamlingar. De torde vara mera skadliga än nyttiga. . .".^{*41)}

August Eriksson, Nasselbo född 1893, förde en mycket noggrann jakt dagbok under hela sitt verksamma liv. Han torde representera en genomsnittsjägare under det tidsskede, 1921-31, som här redovisas. Antal fällda djur, 22 tjädrar och orrar, 18 harar, 2 rävar, 18 morkullor, 5 änder, 1 duva, 11 kråkor, 8 skator, 1 grävling, 5 ekorrar, 7 kattor, 1 gröngöling samt många bomskott. Ett inte alltför överväldigande jaktresultat! Tiden som kunde avsättas för jakt samt den begränsade tillgången på vilt var två faktorer som inverkade på resultatet. Rådjur fanns ej då och älgen var sällsynt. Under 1900-talets två första decennier sköts ingen älg på Nasselbos jaktmarker. Två älgar sköts 1920, i lilla Vitmossen, av "Mass-Pärs" Axel Johansson. Bår. Därefter dröjde det femton år innan nästa älg föll.^{*42)}

36) Västmanlands läns kalender 1881, sid 79.

37) Sockenstämmoprotokoll.

38) Sala Allehanda, december 1920.

39) Jaktstadgan 1880, sid 118.

40) Jaktstadgan 1880, sid 4.

41) Jaktstadgan 1880, sid 65.

42) Egna handlingar, jakt dagböcker.

BLÅRÄVSFARMAR.

De höga skinnpriserna på 1920-30-talet inspirerade bröderna Bjurling, Leopold och Fritjof, att starta en blårävsfarm i Valsätra. Fritjof var lärare i Valsätraskolan och var den som fick ansvaret att sköta de dyrbara djuren. På 1920-talet kunde man för ett fint blårävsskinn få mellan 400 och 500 kr. Uppfödningen av rävarna var dock inte så lätt och lönsamheten skiftande. De innehade farmen omkring fem år, därefter avvecklades rörelsen helt.*⁴³⁾

Ytterligare en blårävsfarm startades vintern 1938 i Hammarby, av "Anders-Jans" Edvin Johansson. Även den blev av kortvarig karaktär.

Ett rödrävsskinn av bra kvalitet betalades på 1930-talet med 120 kr. Det var lika stor summa som två månaders hårt skogsarbete gav!*⁴⁴⁾

JAKTVÅRDSOMRÅDET.

Den låga älg tillgången på 1940-talet men också den alltmera tilltagande oorganiserade jakten var de största anledningarna till att jägarna-markägarna gick samman och bildade jaktvårdsområden. Möklinta södra jaktvårdsområde (M.s.j) bildades 1942. Det omfattade då 3 200 ha i byarna: Västerbo, Norr- och Västervad, Näs, Klinta, Nässelbo och Bår. Från 1945 tillkom Valsätra, Leckenbo, Visbäck, Kanikbo och Hammarby. Området utökades då till totalt 8 838 ha fördelat på 3 jaktlag bestående av 84 jägare. Jakttider och avskjutning m m reglerades genom beslut på den årliga jaktstämman. Jakten och viltvården blev i fortsättningen bättre organiserad genom markägarnas initiativ att bilda jaktvårdsområde. "Detta har till ändamål att befrämja jaktvård och ordnade jaktmöjligheter inom det sammanslagna området". Stadgarna för området föreskrev bl a "Jakt inom det av överenskommelsen berörda området får ej utövas av annan än innehavare av gällande jakträttsbevis. . . Delägarna äga, utom ifråga om älgjakten, vilken skall gälla de särskilda bestämmelser, som på ordinarie jaktstämma för varje år närmare skola preciseras, ensamrätt till jakt envar å sin markareal. . .".

Vilttillgången har alltid varit mycket varierande, mest beroende på jakttryck och förekomsten av rovdjur. I början av 1940-talet ansågs att älg- och rådjursstammen var "relativt god" inom det nybildade jaktvårdsområdet. Hare, skogsfågel och grävling förekom i mindre antal. Räv och hök fanns i riklig mängd.

Den sammanlagda avskjutningen under det första verksamhetsåret 1943 uppgick till älg 3, hare 18, and 14, duva 6, morkulla 7, räv 7, grävling 1, ekorre 100, kråka 9, hök 11. Av älg fick endast tjurar skjutas och den totala tilldelningen var 5 djur.

År 1945 sköts bl a 8 älgar, 1 rådjur, 25 rävar, 229 kråkor och skator, 993

43) Sala Posten 18/11-1927

44) Larsson Sixten, Nässelbo muntlig uppgift 1991.

ekorrar. Skinnpriserna för rävar och ekorre var då mycket höga. För ett fint ekorrskinn erhöll jägaren ca 3 kr. Det totala antalet skjutna ekorrar i socknen samma år torde ha uppgått till närmare 4 000 djur. Den höga avskjutningen medförde att ekorrstammen minskade så avsevärt att den i fortsättningen ej blev lovlig för jakt.⁴⁵⁾

Kristiden, 1940-45, medförde att "grävlingen, som tidigare i stort sett fått leva i fred i bergslagstrakterna, har nu, sedan hans kött och skinn blivit livligt efterfrågade, fått vidkännas en kraftig åderlätning". Även **kråkan** ingick då i vårt folkhushåll som en ätlig fågel!⁴⁶⁾

Författaren med 1968 års jaktbyte, tolv fullhåriga rävskins. De flesta skjutna vid rakjakt i månsken.

45) Jaktvårdsområdets protokoll.

46) Västmanlands läns jaktvårdsförenings årsskrift 1943, sid 57.

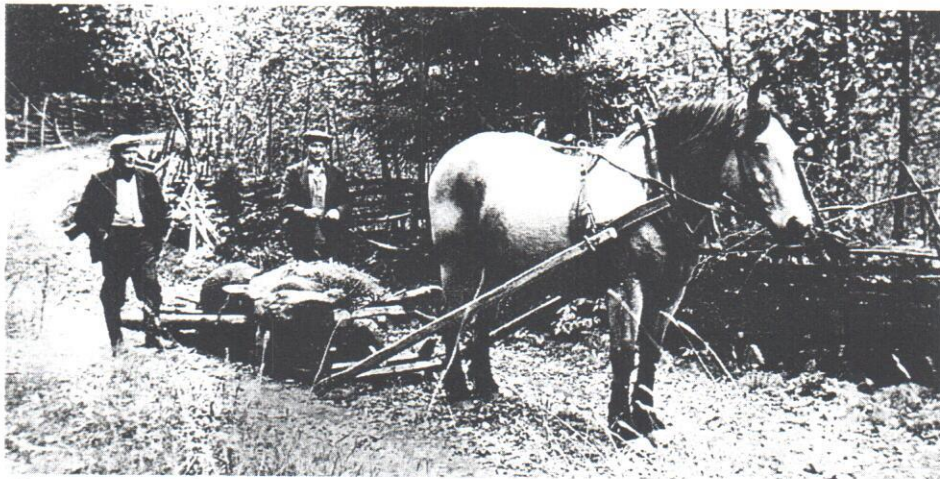

För skjutna eller fångade rovdjur utbetalades skottpengar med ett belopp av, för räv 10 kr, duvhök, grävling och rävingar 5 kr, sparvhök 2 kr, kråka, skata, kaja och nötskrika 50 öre. Dessa belopp höjdes under årens gång och var när de avskaffades år 1969, för räv och mink 20 kr, kråka, skata och nötskrika 1 kr. För mink utgick skottpengar även i fortsättningen och är i skrivande stund uppe i 50 kr.

Decimering av rovdjuren var förr nödvändig för att skydda tamboskapen. Idag har den andra orsaker. Vi ser numera på jakten som en möjlighet att upprätthålla balansen bland de vilda djuren.

Älgjakten var den jakt som tillmättes den största betydelsen, inte bara av jägarna själva, nästan alla i socknen berördes av den. Före och efter älgjakten var och är ett allmänt accepterat tidsbegrepp. Tidigt ställde älgjägarna i jaktvårdsområdet krav på sig själva när det gällde skjutskickligheten. Älgbanor för träning och tävling anlades 1945 i Klinta och i Nässelbo 1951.

Alla som deltog i älgjakten var tvingade att skjuta godkänt prov på någon av dessa banor. Kravet var minst 15 poäng av 25 möjliga på en stillastående älgfigur, avståndet var 80 meter och man fick skjuta fem skott.

Hemtransport av skjuten älg omkr år 1920. Personerna okända. Fotograf okänd.

Licensjakt på älg infördes enligt lag, från 1967. Älgkalv var före 1967 ej lovlig för jakt. Därefter blev den inte bara tillåten för jakt, jägarna blev i fortsättningen skyldiga att skjuta kalv. Av den totala älgutdelningen skulle andelen vuxna djur helst inte överstiga 50 procent. Länsstyrelsen fastställde därefter den utdelning av älg, vuxna och kalvar, som varje jaktlag eller område fick skjuta. 1967 års utdelning för Möklinta södra jaktvårdsområde var 16 vuxna djur och 15 kalvar.